

Национален институт на правосъдието
“Повишаване капацитета на съдебната система и обучение по Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи в Националния институт на правосъдието”
Договор № 93-00-42/20.02.2013 НФМ 2009-2014

Харта на основните права на Европейския съюз и Конвенция за защита правата на човека и основните свободи - два пътя към една обща цел

**Аглика Адамова, съдия в
Административен съд София-град
гр. Сливен, 2015 г.**

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Норвежкия финансов механизъм 2009-2014. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Националния институт на правосъдието и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Програмния оператор или на Донора.

План на лекцията:

- 1. Основни права – различни нива на защита**
 - 2. Кратка историческа и институционална справка
– Съвет на Европа и Европейски съюз**
 - 3. ЕКПЧ и ХОПЕС**
 - ✓ *приложно поле*
 - ✓ *механизъм на защита*
 - 4. Ограничения**
 - 5. Съотношение**
 - 6. Практика по отделни въпроси**
-

Нива на защита

Съвет на Европа

Европейски съюз

Държави

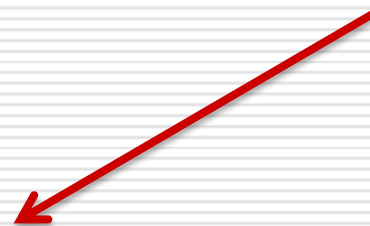
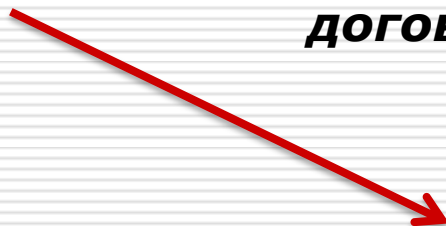

ЕКПЧ

*Учредителни
договори*

ХОПЕС

Конституции

**ОСНОВНИ
ПРАВА**

Съвет на Европа

Основан на 5 май 1949 г.

Задача - развитието и съхранението на принципите на правовите държави в Европа, демокрацията и правата на човека.

Основополагащи актове - подписаната на 4 ноември 1950 г. Европейска конвенция за защита правата на човека (ЕКПЧ) с протоколи към нея, Европейската социална харта, подписана на 18 октомври 1961 г., Конвенцията срещу изтезанията от 26 ноември 1987 г. и Конвенцията за малцинствата от 1 февруари 1995 г.

Членове - Договорните партньори по Устава, в момента 47 държави /вкл . Русия, Турция, Армения, Грузия и Азербайджан/.

Седалище - Страсбург.

Договорни основи - Устав на Съвета на Европа от 5 май 1949 г.

Съвет на Европа

Органи и институции:

- ✓ Комитет на министрите (състоящ се от външни министри или техни упълномощени лица);
- ✓ Парламентарна асамблея (образувана от парламентарни делегации на държавите членки, в момента общо 301 депутати);
- ✓ Конгрес на общините и регионите на Европа;
- ✓ Фонд за социално развитие.

Работни области:

- ✓ Изграждане и осигуряване на демокрацията, правни отношения между държавите;
- ✓ спазване на правата на човека;
- ✓ опазване на европейското културно наследство;
- ✓ форум за проблеми като липсата на толерантност, миграцията, новите технологии, биоетиката, тероризма, международната престъпност.

Европейски съюз

Създаден след Втората световна война.

Задача - в основата на ЕС е Европейската общност за въглища и стомана, която започва да обединява европейските страни икономически и политически, за да гарантира траен мир.

Членове - шестте страни основателки са Белгия, Франция, Германия, Италия, Люксембург и Нидерландия. През 1957 г. с Договора от Рим се създава Европейската икономическа общност (ЕИО) или „Общия пазар“.

Цел – мир, на базата на икономическо сътрудничество.

Правна рамка:

- ✓ *Първично законодателство* - Учредителни договори ДЕС и ДФЕС, ХОПЕС
- ✓ *Вторично законодателство* - регламенти, директиви и препоръки, приети от европейските институции.

Органи - Европейският съвет; Съвет на министрите, Европейският парламент, Европейската комисия, Европейската централна банка, Сметна палата, както и някои консултативни органи

Съд на Европейския Съюз

Задача - следи за спазването на европейското законодателство и за правилното тълкуване и прилагане на Договорите

Седалище - Люксембург

Състав - 28 съдии, генерални адвокати, реферандери.

ЕКПЧ

Приета през 1950г. от Съвета на Европа.

Същност - Международен договор - само между държавите-членки на Съвета на Европа.

Съдържание - списък от основни човешки права и гаранции за тяхното спазване

Европейски съд по правата на човека /ЕСПЧ/

Международна юрисдикция

Седалище - Страсбург

Създаден с ЕКПЧ

Състав - 47 съдии

Задача - прилага ЕКПЧ; проверява и контролира спазването на правата и свободите от държавите-членки

Средство - индивидуална жалба

Права и свободи, защитени от Конвенцията

- ❑ Право на живот – чл.2
 - ❑ Право на свобода и сигурност – чл.5
 - ❑ Право на справедлив съдебен процес /граждански и наказателен/ - чл.6
 - ❑ Право на зачитане на личния и семеен живот – чл.8
 - ❑ Свобода на словото /свобода на изразяването/ чл.-10
 - ❑ Свобода на мисълта, съвестта и религията – чл.9
 - ❑ Свобода на събранията и сдруженията – чл.11
 - ❑ Право на мирно ползване на собствеността – чл.1, протокол 1
 - ❑ Право на встъпване в брак – чл.12
 - ❑ Право на ефективни правни средства за защита – чл.13
 - ❑ Право на образование – чл.2 от Допълнителния протокол
 - ❑ Право на свободни избори – чл.3 от Допълнителния протокол
 - ❑ Свобода на движение – чл.2 от Протокол 4
-

Забрани

- ❑ Премахване на смъртното наказание – чл.1 от Протокол №6
 - ❑ Забрана на изтезанията, нечовешкото и унижително отношение и наказание – чл.3
 - ❑ Забрана на робството и принудителния труд – чл.4
 - ❑ Забрана за незаконно задържане – чл.5
 - ❑ Забрана за налагане на наказание без законово основание – чл.7
 - ❑ Забрана на дискриминацията при упражняване на основните права и свободи – чл.14
 - ❑ Забрана за лишаване от свобода за дълг – чл.1 от Протокол №4
 - ❑ Забрани за експулсиране на собствените граждани и за колективно експулсиране на чужденци – чл. 3 и 4 от Протокол №4
-

Механизъм на защита:

- ✓ На национално ниво – изчерпване на всички средства
 - ✓ На ниво ЕСПЧ - чрез индивидуална жалба
-

Харта на основните права на Европейския съюз /ХОПЕС/

Акт със задължителен правен характер, след декември 2009г.

Един от трите основни източника на основни човешки права в ЕС

Структура - шест глави:

- ☑ „Достойнство“
 - ☑ „Свободи“
 - ☑ „Равенство“
 - ☑ „Солидарност“
 - ☑ „Гражданство“
 - ☑ „Правосъдие“
-

ХОПЕС – глава „Достойнство“

Защитени права:

- ✓ Човешко достойнство – чл.1
 - ✓ Право на живот – чл.2
 - ✓ Право на неприкосновеност на личността – чл.3
-

ХОПЕС – глава „Свободи“

- ✓ право на свобода и сигурност – чл.6
 - ✓ право на зачитане на личния и семеен живот, на жилището и тайната на съобщенията –чл.7
 - ✓ право на защита на личните данни – чл.8
 - ✓ право на встъпване в брак и създаване на семейство – чл.9
 - ✓ право на свобода на мисълта, съвестта и религията - чл.10
 - ✓ право на свобода на изразяване на мнение и свобода на информация – чл.11
 - ✓ право на свобода на събранията и сдруженията – чл. 12;
 - ✓ свобода на изкуствата и науките - чл. 13
 - ✓ право на образование – чл. 14
 - ✓ право на свобода при избор на професия и право на труд – чл. 15
 - ✓ свобода на стопанската инициатива – чл. 16
 - ✓ право на собственост – чл.17
 - ✓ право на убежище – чл.18
 - ✓ право на защита в случай на принудително отвеждане, експулсиране и екстрадиране – чл.19
-

ХОПЕС – глава „Равенство“

- ✓ равенство пред закона – чл. 20
 - ✓ зачитане на културното, религиозно и езиково многообразие – чл.22
 - ✓ принцип на равенство между половете- чл.23
 - ✓ права на детето – чл. 24
 - ✓ права на възрастните хора – чл. 25
 - ✓ право на интеграция на хората с увреждания – чл.26
-

ХОПЕС – глава „Солидарност “

- ✓ право на работещите да бъдат информирани и консултирани - чл. 27;
 - ✓ право на колективни преговори и действия – чл.28
 - ✓ право на достъп до услугите за намиране на работа – чл. 29,
 - ✓ право на защита при уволнение – чл. 30
 - ✓ право на справедливи и равни условия на труд – чл. 31
 - ✓ правото на успешно съчетаване на личния и професионалния живот – чл.33;
 - ✓ правото на социално осигуряване и социално подпомагане на територията на Европейския съюз – чл. 34
 - ✓ право на закрила на здравето – чл. 35
 - ✓ достъп до услуги от общ икономически интерес – чл. 36
 - ✓ правото на защита на околната среда – чл. 37
 - ✓ защита на потребителите – чл. 38
-

ХОПЕС – глава „Гражданство“

- ✓ право на гражданите да избират и да бъдат избирани – чл. 39 и чл. 40
 - ✓ право на добра администрация – чл. 41
 - ✓ право на достъп до документи – чл. 42
 - ✓ право на сезиране на Европейския омбудсман – чл. 43
 - ✓ право на петиции – чл. 44
 - ✓ право на свободно движение и пребиваване – чл. 45
 - ✓ право на дипломатическа и консулска закрила – чл. 46
-

ХОПЕС – глава „Правосъдие“

- ✓ право на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес – чл. 47
 - ✓ презумпция за невинност и право на защита – чл. 48
 - ✓ принципи на законност и пропорционалност на престъплението и наказанието – чл. 49
 - ✓ non bis in idem – чл. 50
-

ХОПЕС – Забрани

- × Забрана на изтезанията и на нечовешкото и унижително отношение или наказание – чл.4
 - × Забрана на робството и принудителния труд-чл.5
 - × Забрана за дискриминация - чл. 21
 - × Забрана на детския труд и защита на работещите младежи – чл.32.
-

ХОПЕС – Съответствия и препратки

- **Чл. 2** чл. 2 от ЕКПЧ
 - **Чл. 4** чл. 3 от ЕКПЧ
 - **Чл. 5, § 1 и 2** чл. 4 от ЕКПЧ
 - **Чл. 6** чл. 5 от ЕКПЧ
 - **Чл. 7** чл. 8 от ЕКПЧ
 - **Чл. 10, § 1** чл. 9 от ЕКПЧ
 - **Чл. 11** чл. 10 от ЕКПЧ
 - **Чл. 17** чл. 1 от Доп. протокол към ЕКПЧ
 - **Чл. 19, § 1** чл. 4 от Доп. протокол № 4
 - **Чл. 19, § 2** чл. 3 от ЕКПЧ
 - **Чл. 48** чл. 6, точки 2 и 3 от ЕКПЧ
 - **Чл. 49, § 1 (с изкл. на последното изр.) и § 2** - чл. 7 от ЕКПЧ
 - **Чл. 9 -** чл.12 ЕКПЧ
-

ХОПЕС – Съответствия и препратки

- **Чл. 12, § 1** съответства на чл. 11 от ЕКПЧ, но неговото приложно поле е разширено до равнището на Европейския съюз;
 - **Чл. 14, § 1** съответства на чл. 2 от Допълнителния протокол към ЕКПЧ, но неговото приложно поле е разширено до достъпа до професионално и продължаващо обучение;
 - **Чл. 14, § 3** съответства на чл. 2 от Допълнителния протокол към ЕКПЧ по отношение на правата на родителите;
 - **Чл. 47, § 2 и 3** съответства на чл. 6, § 1 от ЕКПЧ, но ограничението до спорове по граждански права и задължения или по наказателни обвинения не се прилага по отношение на правото на Съюза и неговото прилагане;
 - **Чл. 50** съответства на чл. 4 от Протокол № 7 към ЕКПЧ, но неговият обхват е разширен до равнището на Европейския съюз между съдилищата на държавите членки;
-

ХОПЕС – Съответствия и препратки

- **Дял I** преамбюла и чл. 2 от ДЕС;
 - **Чл. 8** чл. 16 ДФЕС и чл. 39 от ДЕС;
 - **Чл. 10-12** чл. 2, 10 и 11 от ДЕС, чл. 15 и 17 от ДФЕС и по-общо чл. 9 от ДЕС и чл. 10 от ДФЕС;
 - **Чл. 12, § 2** чл. 10, § 4 от ДЕС;
 - **Чл. 15, § 2** ДФЕС - свободното движение на лицата и свободата на установяване и предоставяне на услуги;
 - **Чл. 18** чл. 78 от ДФЕС;
 - **Чл. 21** чл. 18 и чл. 19 от ДФЕС.
 - **Чл. 22** чл. 3, § 3 от ДЕС, чл. 4, § 2 от ДЕС, чл. 55 от ДЕС, чл. 6 от ДЕС и на чл. 167, § 1 и от 4 ДФЕС;
-

ХОПЕС – Съответствия и препратки

- **Чл. 23** чл. 3, § 3, ал. 2 от ДЕС, чл. 8 и чл. 157 от ДФЕС;
 - **Чл. 24** чл. 3, § 3, ал. 2 от ДЕС и чл. 81 от ДФЕС;
 - **Чл. 25** социалните харти на ЕО/ЕС;
 - **Чл. 26** в чл. 15 от Европейската социална харта и т. 26 от Общностната харта за основните социални права на работниците;
 - **Чл. 34, § 1** чл. 153 и 156 от ДФЕС;
 - **Чл. 35** чл. 168 от ДФЕС;
 - **Чл. 36** чл. 14 от ДФЕС;
 - **Чл. 37** чл. 3, § 3 от ДЕС и чл. 11 и 119 от ДФЕС;
 - **Чл. 38** чл. 169 от ДФЕС.
 - **Дял V „Гражданство“** - действащи разпоредби на ДЕС и ДФЕС.
-

ХОПЕС – Изцяло нови права

- ❖ Права в областта на медицината и биологията по чл. 3
 - ❖ Права относно защита на личните данни – чл. 8
 - ❖ Право на отказ от военна служба - чл. 10
 - ❖ Свобода на изкуствата и науките - чл. 13
 - ❖ Правото на добра администрация по чл. 41
-

ХОПЕС – Механизъм за защита

Принципи:

- ❖ Първи принцип – служебно спазване на правото на ЕС – принципи на ефективност и равностойност - решение по дело C-93/12 от 27.06.2013г. /Агроконсултинг/
 - ❖ Втори принцип - предимство на правото на ЕС над националното право
 - ❖ Трети принцип – забрана за националния съд да тълкува правото на ЕС – това може да прави само Съдът на ЕС. Задължение за отправяне на преюдициално запитване
 - ❖ Четвърти принцип – пряко приложение на нормите с директен ефект
-

ХОПЕС – Механизъм за защита

Харта и директен ефект?

Решение по дело Van Gen den Loos от 05.02.1963г. – нормата трябва да е достатъчно точна, ясна, безусловна, за да може лицето да се позове на конкретни права и задължения, предоставени му от нея.

- ❖ Вертикален директен ефект - проявява се в правоотношения, възникнали между частно-правни субекти и държавата - възходящ и низходящ.
- ❖ Хоризонтален директен ефект – принципна проява в актовете на първичното право

Практика: решение на Съда на ЕС по село C-176/12 AMS – Association de médiation sociale – тълкува чл. 27 от Хартата.

ХОПЕС – Механизъм за защита

Директен ефект на норма на Хартата per se – решения на СЕС по делата *Kuçükdeveci* и *Mangold*.

Право на индивидуална жалба ?

Приложно поле - Решение по дело C- 671/10 *Akerberg Fransson*:

- във всички случаи, уредени от правото на Съюза, но не и извън тези хипотези;
 - достатъчно силна и конкретна връзка между националното и европейското право
-

ХОПЕС – Механизъм за защита

Ограничения /Чл.52 §1 от Хартата/:

Проверка за пропорционалност:

- ? дали способите, които една държава използва са годни да осъществят преследваните цели;
 - ? дали те не надхвърлят необходимото за постигане на тези цели.
-

Тест за преценка на възможността за ограничение на основните права и свободи - ЕКПЧ

Въпросът дали ограничението във всеки един конкретен случай е правомерно:

1. Да е предвидено в закона;
 2. Да преследва легитимни цели – национална обществена сигурност, териториална цялост, обществен ред, защита на здравето, морала, правата на другите, предотвратяване и разкриване на секретна информация, гарантиране на авторитета и безпристрастността на правосъдието – изчерпателен списък по чл. 10, ал.2 от Конвенцията.
 3. Да е необходимо в едно демократично общество – да е следствие от належаща обществена нужда; да е пропорционално – съразмерно на защитаваната обществена цел; властите да представят относими и достатъчни основания за намесата.
-

Съотношение между ЕКПЧ и ХОПЕС

Практика:

- ❖ Дело Stauder /маслото/ – Решение от 12.11.1969г. , т.7 – Съдът на ЕС провъзгласява спазването на основните права за основен принцип на правото на ЕС и ги включва в закриляните от СЕС основни принципи.
 - ❖ Дело 11/1970г. – решение на съда от 17.12.1970г. Internationale Handelsgesellschaft mbH – Спазването на основните права е същностна част от общите принципа на правото, чието спазване се гарантира от СЕО.
 - ❖ Прогласяването на защитата на основните права като основен принцип на правото на ЕО се проследява още в решенията по дела: Nold - 4/73, Rutilli 36/75, Hauer 44/79
-

Особености на механизма за защита на основните права в правния ред на ЕС

Практика:

- ❖ Решение по дело Wachauf - 5/1988 т.17. Международните инструменти относно защитата на основните права, могат да служат за отправни точки, за които да се държи сметка в рамките на общностното право.
- ❖ Дело C-260/89 ERT – Може ли СЕО да преценява съответствието на мярка с основните права? Делото касае свободното предоставяне на телевизионни и радио услуги. Решението коментира чл. 10 ЕКПЧ, озаглавен Свобода на изразяването.
- ❖ Решение от 15 май 1986, Johnston, т. 18
- ❖ Решение от 11.07.1985, Cinéthèque, т. 26
- ❖ Решение от 30.09.1987, Demirel, т. 28
- ❖ Решение по дело C-159/90 Grogan

В цитираната поредица от решения СЕС извежда принципа, че контролът на СЕО относно зачитане на основните права се осъществява от съда само в контекста на общностното право.

Особености на механизма за защита на основните права в правния ред на ЕС

Практика:

- ❖ Решение на СЕО по делото Schmidberger от 12 юни 2003, дело C-112/00) - съдът формулира еднозначно изискването за баланс на защитените интереси.
 - ❖ Omega - реш. 14 октомври 2004г., C-36/02 – прилагането на правото на ЕС може да бъде ограничено в името на основни права, гарантирани от националните конституционни норми, като правото на човешко достойнство.
 - ❖ Приложно поле на ХОПЕС – решение по дело C-617/10 Akerberg Fransson - очертава границата между компетентностите на ЕС и държавите-членки. Касае тълкуване на принципа non bis in idem
-

Особености на механизма за защита на основните права в правния ред на ЕС

По-нова практика:

- ❖ C-283/11 Sky Österreich. Решението следва традицията в практиката на СЕС на подчертаване значимостта на основните права и свободи.
 - ❖ Съдът потвърждава последователната си позиция, че основните права, гарантирани в ХОПЕС и в ЕКПЧ не са абсолютни и могат да бъдат ограничавани в името на значима за обществото цел.
-

Защита на правото на собственост:

- ❖ Решение на ЕСПЧ от 23.02.1995г. – Gasus Dosier und Fordertechnik GmbH v. Netherlands.

Критерии за определяне на даден интерес, претенция или актив като собственост по смисъла на ЕКПЧ и протокол 1:

1. предметът на собствеността да има някакво икономическо изражение
 2. предметът да бъде достатъчно определен
-

Защитени права, включени в понятието „собственост“ по смисъла на ЕКПЧ:

- ❖ вземания за непозволено увреждане,
 - ❖ търговското предприятие като съвкупност от права, задължения и фактически отношения,
 - ❖ бъдещи доходи, които могат да бъдат принудително реализирани,
 - ❖ реституционни претенции,
 - ❖ лицензи за извършване на търговска дейност,
 - ❖ права на индустриална и интелектуална собственост,
 - ❖ акции и дялове от търговски дружества,
 - ❖ социалноосигурителни плащания и социални помощи,
 - ❖ жилището и находящите се в него вещи на жалбоподателя, дори когато е изградено незаконно или върху чужда земя,
 - ❖ правото на ползване на данъчен кредит по ЗДДС.
-

Практика:

- ❖ Решение по дело *Bulves* – реш. на ЕСПЧ от 29.01.2009г. Съдът смята, че правото на иск на фирмата жалбоподател за приспадане на ДДС е най-малкото “легитимно очакване” за получаване на ефективно възползване от право на собственост, свързано със “собственост” по смисъла на първото изречение на чл. 1 на Протокол No. 1 (виж, *mutatis mutandis*, *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, 29 ноември 1991 г., § 51, *S.A. Dangeville v. France*, § 48, *Cabinet Diot and S.A. Gras Savoye v. France*, 22 юли 2003 г.; и *Aon Conseil and Courtage S.A. and Christian de Clarens S.A. v. France*,).
-

Защитата на правото на собственост от гледна точка на ЕКПЧ и Хартата в практиката на българския съд

Практика:

- ❖ Определение по хода от 23.01.2015 по адм. дело 4273/2014г. на ВАС.
 - Определение от 16.01.2008 г. по дело Polier, C-361/07
 - Решение от 22 декември 2010 г. по дело DEB, C-279/09, точка 32
 - Решение от 6 март 2014 година по дело Cruciano Siragusa C-206/13.
-

Защита на правото на жилище вр. чл. 8 ЕКПЧ

Практика:

- ❖ Реш. по адм. дело № 2663/2014 на Адм. съд - София-град
 - ❖ Реш. № 16122 от 04.12.2013г. по адм.д. № 11655/2013г., III отд. на ВАС
 - ❖ Реш. по адм. дело № 1403/2012 на Адм. съд - София-град.
-

Защитата на лични данни в светлината на ХОПЕС и ЕКПЧ

Практика:

- ❖ Решение на Съда на Европейския съюз от 13 май 2014г. по дело C-131/12, Google Spain. – тълкуване на чл. 7 и чл.8 от Хартата.

Цитирана практика от генералния адвокат:

- Решение от 09.11.2010г. по съединени дела C-92/09 и C - 03/09
 - Times Newspapers Ltd с/у Обединеното кралство на ЕСПЧ /решение от 10 март 2009г., точка 45/.
 - Aleksey Ovchinnikov /решение от 16 декември 2010г. на ЕСПЧ, т. 49/.
-

Дискриминация през призмата на ЕКПЧ и ХОПЕС

Практика:

- ❖ Дело на СЕС С-83/14
 - ❖ ЕСПЧ Вълков и др. срещу България, - 2033/04, реш. от 25.10.2011г.
-

***Харта на основните права на
Европейския съюз и Конвенция за
защита правата на човека и основните
свободи - два пътя към една обща цел***

ДИСКУСИЯ